

4. Большой психологический словарь / Под ред. Б.Г.Мещерякова, В.П.Зинченко. – 3-е изд., дополненное и переработанное. – Санкт-Петербург: Прайм – ЕВРОЗНАК”, 2006. – С.388.
5. Борошевський М.Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наук. праць Інституту психології ім.Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К., 2003. – С.34-42.
6. Гумницкий Г.Н. Нравственный поступок и его оценка. – М.: Знание, 1978. – 64 с.
7. Демиденко В.К. Деякі аспекти морального виховання: Практичний матеріал для класних керівників, вихователів і вчителів. – К., 1995. – 40 с.
8. Дробницкий О.Г. Проблемы нравственности. – М.: Наука, 1977. – 331 с.
9. Зосимовский А.В. Формирование общественной направленности личности в школьном возрасте. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – 200 с.
10. Момов В. Человек, мораль, воспитание. – М.: Прогресс, 1975. – 161 с.
11. Натанзон Э.Ш. Психологический анализ поступков ученика: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 126 с.
12. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В.Киричука, В.А.Романця. – К.: Либідь, 1997. – 632 с.
13. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
14. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Наука, 1976. – 416 с.
15. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки. – К.: Україна-Віта, 1996. – 39 с.
16. Словарь по этике / Под ред. А.А.Гусейнова и И.С.Кона. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
17. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С.Аверинцев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф.Ильичев и др. – 2-е изд. – М., 1989. – 815 с.
18. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – 376 с.

Essence of moral conduct and psychological-pedagogical determinants of its becoming are analysed for pre-school children.

Key words: moral conduct, reflection, conscience, action, moral estimation, moral act.

Отримано: 2.03.2010

Сім'я як чинник становлення моральної самооцінки у молодших школярів

У статті проаналізовано вплив сім'ї на становлення моральної самооцінки у молодших школярів. Саме у сім'ї закладаються основи моральної особистості дитини, зокрема, її адекватної моральної самооцінки. Пропонуються основні напрями у сімейному вихованні для формування адекватної моральної самооцінки.

Ключові слова: сім'я, моральна самооцінка, моральні звички, моральний вчинок, моральна поведінка.

В статье анализируется влияние семьи на становление нравственной самооценки у младших школьников. Именно в семье закладываются основы нравственной личности ребенка, в частности, ее адекватной нравственной самооценки. Предлагаются основные направления у семейного воспитания для формирования адекватной нравственной самооценки.

Ключевые слова: семья, нравственная самооценка, нравственные привычки, нравственный поступок, нравственное поведение.

Сім'я як одна з найвищих цінностей на Землі має створювати умови для щасливого, повноцінного, плідного життя кожної людини. Адже саме тут закладаються основи моральності особистості дитини, зокрема, її адекватної моральної самооцінки. Тому батьки мають повною мірою усвідомлювати свою відповідальність перед Богом і суспільством за виховання дитини.

Сімейне виховання полягає у формуванні особистості дитини, розвитку її здібностей, інтересів, світогляду, духовної культури, передачі дорослими членами сім'ї морального досвіду. Саме тут закладаються найвищі людські моральні цінності, дитина вперше соціалізується. Соціалізація охоплює всю сукупність обставин і чинників, що впливають на становлення й розвиток особистості. Надзвичайно важливе значення для формування життєвих ставлень дитини мають передусім взаємини між самими батьками, оскільки в них віддзеркалюється загальний дух сімейних стосунків, спрямованість життєдіяльності сім'ї, її моральна атмосфера. Роль сім'ї у процесі становлення моральної особистості неocenна, оскільки та атмосфера, в якій зростає дитина, є невід'ємною ланкою морального розвитку і виховання дитини, завдяки якій вона вчиться, розвивається і вдосконалюється.

Важливо зазначити, що від правильного сімейного виховання дитини залежить чи стане вона в майбутньому повноцінною моральною особистістю, повноправним членом суспільства. Сімейне виховання – тривалий процес впливу на особистість дитини, що виражається в спрямованих діях з боку батьків для досягнення певного результату. Результати сімейної взаємодії залежатимуть від впливу батьків на дітей і можуть проявлятися по-різному. В цьому разі в дітей формується тип поведінки, який відповідає ціннісним уявленням сім'ї. Кожна сім'я має свої ціннісні орієнтації.

Духовні цінності школяра залежать від стосунків, які встановлюються між батьками і дітьми. Б.Ананьєв [1], М.Боришевський [2], Г.Костюк [5], М.Савчин [7] стверджують, що саме цінності визначають особливості і характер відносин особистості з оточенням. Г.С.Костюк зазначає: “Дорослі опосередковують формування досвіду дитини вже з перших її днів. Немає ніякої можливості провести якусь штучну межу, що відокремлювала б особистий досвід дитини від досвіду суспільного, а тим більше не можна протиставити їх. Особистий досвід дитини проймається досвідом, засвоєним від дорослих, через що набуває нової якості [4, с. 127]. Це свідчить, що дитина не народжується на світ з визначеним ставленням до себе. Як і всі інші особливості особистості, її моральна самооцінка формується в процесі виховання і в основному залежить від сім'ї.

Моральна самооцінка – це оцінювання дитиною своїх морально-духовних якостей, моральних знань, навичок і вміння ідентифікувати себе з образом позитивних чи негативних морально-оцінних еталонів, незалежно від різних умов, ситуацій. Для успішного морального виховання дітей батьки мають володіти цілим комплексом моральних знань, умінь і навичок, які дозволяють їм ефективно виконувати свою головну батьківську функцію. Моральну культуру батьків становить усе їхнє життя, те, як вони розмовляють, як читають книги і дивляться кінофільми, як поводяться з людьми, який мають духовний запас і, звичайно ж, як ставляться до своїх дітей. Діти розвиваються, в першу чергу, шляхом копіювання та наслідування дорослих, тому дуже важливо, щоб на початку життєвого шляху біля колиски були морально грамотні люди, охоплені вищими моральними почуттями, що будуть слугувати за зразок дитячому наслідуванню.

Особливості моральної самооцінки значною мірою залежать від того, наскільки адекватно дитина сприймає себе та свої морально-соціальні зв'язки, бо мораль, як стверджує М.Савчин [6], є однією з нормативно-регулятивних форм суспільної свідомості, яка впливає на соціальні відносини, людські стосунки за допомогою принципів,

правил, норм, законів, кодексів, приписів тощо. Сім'я повинна формувати в дитини позитивні моральні уявлення про себе, свою поведінку, що є невідмінною умовою щастя, успішної адаптації в соціальних умовах, що змінюються. Наші дослідження показують, що діти з високою моральною самооцінкою відрізняються активністю, прагненням до досягнення успіху як в навчанні, так і суспільній праці і в іграх. Зовсім по-іншому ведуть себе діти з низькою моральною самооцінкою. Їх основна особливість – невпевненість у собі. У всіх своїх справах вони переважно очікують тільки на невдачу. Немає ніякого зв'язку між особливостями моральної самооцінки дитини і матеріальною забезпеченістю сім'ї. Зате міцність сім'ї є дуже важливим фактором її адекватності. У неповних сім'ях часто зустрічаються діти із заниженою моральною самооцінкою. У молодшому шкільному віці, відповідно до концепції Е.Еріксона [4], формується особистісне утворення як почуття соціальної і психологічної компетенції, а також почуття диференційованості своїх можливостей. Із засвоєнням дітьми моральних норм і цінностей, моральної поведінки у них відбуваються зміни у морально-поведінковій сфері. Недаремно, молодший шкільний вік вчені (Л.Висотіна, Л.Сапожнікова, С.Якобсон та інші) називають сенситивним у засвоєнні моральних норм і формування саморегуляції, адекватної моральної самооцінки.

У віці молодшого школяра В.Давидов [3] виділяє такі новоутворення: довільність, внутрішній план дій, теоретичне мислення, рефлексія, які є вагомими, оскільки у дітей формуються вміння вчитися. На цьому етапі розвитку формується вміння свідомо ставити мету діяльності і знаходити способи її досягнення. Виконуючи будь-яке завдання, молодші школярі шукають якнайкращі шляхи його розв'язку, вибирають, порівнюють дії, планують їх порядок та засоби реалізації. М.Савчин [7] доводить, що чим більше “кроків” власних дій може передбачати дитина і чим старанніше вона може порівнювати різні варіанти, тим більш успішно вона буде контролювати фактичний розв'язок моральних ситуацій. Однак для більшості дітей у цьому віці різко змінюється спосіб життя, переходять до нової серйозної навчальної діяльності, у них повніше розвиваються попередньо складені форми поведінки. У цей час збільшуються вимоги до поведінки дитини, її знань, умінь. Появляються оцінки досягнень і невдач, різні реакції батьків на ці оцінки. Дитина не впевнена в своєму виборі, не вміє передбачати хід подій та власну моральну поведінку в певній ситуації, що викликає фрустрацію. Тоді у дитини з'являється нестабільний образ Я та занижена моральна самооцінка, низький рівень самоповаги. Бо самоповага визначає

загальний тонус, стан, настрої, плани, активність дитини. Занижена самоповага здатна зробити моральну поведінку дитини хворобливою, нестійкою, спровокувати хибну моральну поведінку. Погану послугу батьки роблять і дітям, яких постійно захвалюють, перетворюючи їхній часто малозначущий випадковий успіх у велике досягнення.

Процес становлення моральної самооцінки має суперечливий і невірноважений характер. Особливу роль у формуванні моральної самооцінки відіграє емоційна атмосфера сім'ї. Батьківська любов і прийняття дитини – джерело і гарантія емоційного благополуччя дитини, підтримка тілесного і душевного здоров'я. Глибокий постійний психологічний контакт з дитиною – це універсальна вимога до виховання, яке однаковою мірою може бути рекомендовано всім батькам. Контакт необхідний у вихованні кожної дитини в будь-якому віці. Цей контакт ніколи не може виникнути сам по собі, його потрібно забезпечувати і створювати. Контакт з дитиною, як вищий прояв любові до неї, потрібно будувати на основі пізнання її неповторної індивідуальності. Існує також чимало концепцій психології, зокрема, гуманістичної, в яких велике значення приділяється стосункам дорослих з дітьми, особливо емоційному контакту з дитиною. Констатується, що відсутність або недорозвиток позитивних емоційних стосунків, особливо з близьким сімейним оточенням, може лягти в основу психопатичного розвитку особистості. Так, у концепції індивідуальної психології А.Адлера такі особистісні особливості, як прагнення до успіху та домінування, а також невротичні розглядаються як реалізація потреби в гіперкомпенсації біологічної недостатності. Поведінковий підхід у дитячій патопсихології М.Роттер розглядає особистісні порушення як результат засвоєння неправильних поведінкових стереотипів і формування шкідливих звичок, а Е.Берн звертає основну увагу на систему міжособистісних і внутрішньоособистісних стосунків – батьки, дорослі, дитина. У працях В.Франкла поява внутрішньо-особистісного конфлікту, невротичні реакції у дітей розглядаються як наслідок психотравмуючого впливу з боку батьків або суспільства в цілому.

У концепції нейролінгвістичного програмування причиною особистісних порушень є порушення комунікації членів родини, неузгодженість їхніх вербальних і невербальних висловлювань, що призводить до відчуття розгубленості у дитини і формування у неї порушених форм спілкування і неадекватного морального уявлення про себе.

Постійне тактовне співчуття та співпереживання в емоційному стані дитини створює основу для глибокого взаєморозуміння між

дітьми і батьками і вимагає від батьків проявів емпатії. В основі цього механізму є вміння батьків поставити себе на місце дитини, поглянути на дійсність з її точки зору, не обов'язково означає ототожнювати себе з нею. Якщо батьки проявляють емпатію, це означає, що вони приймають до уваги лінію поведінки своєї дитини, ставляться до неї співчутливо. У ситуаціях емоційного дискомфорту дитина, як правило, неусвідомлено вибирає якийсь зі способів психологічного самозахисту – активного чи пасивного характеру. Поводячись агресивно, дитина намагається протистояти емоційному негативізму, який виникає у взаємодії з дорослими.

Взаєморозуміння в емоційному контакті між дітьми і батьками, передбачає конструктивний діалог, постійне спілкування. Як наголошує В.Я.Титаренко, “групова свідомість сім'ї” – це складний соціальний феномен, діалектична єдність загального і особливого. Загальне виступає у ньому не лише як наслідок певної ідентичності поглядів, норм, орієнтацій тощо, які тією чи іншою мірою властиві вступаючим у шлюб, але і як продукт конкретного буття сім'ї, результат спільних форм діяльності подружжя, спілкування, на основі чого утворюється новий, більш високий ступінь спільності думок, оцінок, норм, ціннісних орієнтацій, соціальних почуттів і інших елементів свідомості [8, с.110].

Головне у діалозі – це спільна спрямованість до єдиної мети, спільні бачення оцінок моральної чи аморальної ситуації. Важливо з повагою ставитися до особистості дитини, до її інтересів, вчинків, смаків, друзів. Тільки в діалозі можна з'ясувати позиції, бачення ситуації, плани обох сторін. Сам діалог є запорукою того, що спілкування сприятиме розвитку дитини, зростанню її відповідальності, формуванню у неї адекватної моральної самооцінки.

Причиною порушення норм і правил сімейного спілкування може бути низька комунікативна компетентність батьків, застосування негативних способів міжособистісних взаємин. До цього можна віднести накази, пряме інструктування, застереження, погрози, маніпулювання, нотації, пряму негативну оцінку, висміювання, інтерпретацію поведінки, поставлення діагнозу, розслідування, допит тощо.

Отже, гармонійність взаємин між членами родини забезпечує становлення внутрішнього світу дитини, який віддзеркалює всі батьківські впливи і вносить у свідомість дитини, збагачуючи соціально-моральний досвід. Розуміння дитини як цілісне сприйняття її такою, якою вона є, визнання за нею права бути самою собою. Розуміння сприяє формуванню моральної самосвідомості дитини, становленню її як моральної особистості, дає їй можливість проявити внутрішній світ, розв'язати проблеми.

В емоційно-особистісному зростанні важливі батьківські установки, зокрема: “не твоя справа, ще замалий”, “ти такий впертий, як твій тато”, “незграбо”, що негативно позначаються на поведінці дітей і формують занижену моральну самооцінку. Тоді дитина постійно буде невпевненою, перебуватиме у стресі. Цей страх буде спонукати у подальшому житті до вживання алкоголю, наркотиків, до правопорушень та злочинів.

Мета нашого дослідження полягала у виявленні впливу морального оцінювання моральної поведінки дітей молодшого шкільного віку батьками і дітьми. Були використані такі методи: спостереження, індивідуальні бесіди, анкетування.

Так, дітям пропонувалися, запитання такого змісту:

1) Як батьки тебе оцінюють: а) коли ти зробив добрий вчинок, б) коли ти вчинив погано; 2) Чи батьки тримають суворий контроль за твоїми моральними вчинками? 3) Чи дають тобі можливість здійснити моральний вибір? 4) Чи навчають тебе моральних вчинків?

Ми з'ясували, що у 6-7-річному віці приблизно 25% батьків звертають увагу на добрий вчинок дитини і заохочують її до моральної поведінки. У 7-8-річному віці уже дещо менше 20% батьків звертають на це увагу, а у 8-9-10 років тільки 15,1-14,7%.

Очевидно, з віком відсотки морального вчинку знижуються, бо актуальним стає: якщо тебе “хтось образив – віддай здачу”, “коли потрібно – можеш сказати неправду”, тобто сучасний школяр повинен за себе стояти, хоч він вчинив аморальний вчинок. Одержані дані ілюструє таблиця 1.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних за виділенням ними моральної оцінки з боку батьків

суб'єкт оцінки	ситуація моральної оцінки	Кількість досліджуваних за віком, %			
		6-7 р.	7-8 р.	8-9 р.	9-10 р.
Батьки	- коли ти зробив добрий вчинок	25	20	15	14,7
	- коли ти вчинив погано	23,2	22	19	15
	- чи батьки тримають суворий контроль за твоїми моральними вчинками	20	17,3	16,8	13
	- чи дають тобі можливість здійснити моральний вибір	18,5	7,0	6,2	4,7
	- чи навчають тебе моральних вчинків	25	20	15,1	14,7

На запитання “Коли ти вчинив погано?” 6-7 річні діти відповіли, що 23,2% батьків реагують на їхню аморальну поведінку. У 7-8 річному віці реагують 22% батьків, у 8-9 років ще дещо менше – 19%, а у 9-10 років тільки 15%.

На запитання “Чи батьки тримають суворий контроль за твоїми вчинками?” 20% 6-7 річних дітей стверджували, що батьки тримають суворий контроль за їхніми вчинками, 17,3% дали 7-8 річні діти, дещо менше 8-9 річні діти, а 9-10 річні ще менше – 13%.

Далі ми з'ясували, що 18,5% 6-7 річним дітям батьки дають можливість здійснити моральний вибір, 7,0% батьків дають таку можливість 7-8 річним, 8-9 річним 6,2% батьків, а 9-10 річним тільки 4,7%.

Цікавим запитанням виявилось “Чи навчають тебе батьки моральних вчинків?”. Велике пожвавлення відчувалося у 6-7 річних дітей, які відповіли, що 25% батьків навчають їх моральних вчинків. 7-8 річних дітей навчають 20% батьків, у 8-9 річному віці ще менше – 15,1% батьків, а 9-10 річні поставились скептично до цього запитання, мовляв, “хіба це важливо”, і тільки 14,7% батьків навчають моральних вчинків у цьому віці.

Якщо у 7-8 річному віці батьки більше звертають увагу на моральну поведінку, то пізніше, у 7-10 років, оцінювання моральної поведінки відходить на задній план. Вони не формують в дітей вміння аналізувати причини і наслідки моральної і аморальної поведінки, вміння регулювати власну поведінку, відтак оцінювати і контролювати себе як суб'єкта взаємодії.

Батькам, досліджуваних дітей, ставилися запитання, що стосуються оцінювання моральної поведінки дітей: 1) Чи навчає дитину моральних знань? 2) Чи заохочує до моральних вчинків? 3) Чи сварите дитину, коли вона образила когось? 4) Чи контролює моральну поведінку дитини? 5) Чи спонукає здійснити моральний вибір дитини? 6) Чи наполягає ви на своїй думці при виборі дитиною поведінки?

Дослідження показали, що батьки, як правило, у першому класі ще звертають увагу на моральну поведінку дітей, а вже у 2, 3, 4 класах – будь-які прояви співвідносять з їх розумовими здібностями і ставленням до навчання. У першому класі 35,1% батьків навчають дітей моральних знань, у другому класі показники дещо менші – 28,2% батьків, у третьому класі ще зменшуються – 20,1% батьків, а у четвертому тільки 18,9% батьків навчають дітей моральних знань. Якщо у першому класі 20,1% батьків заохочують дітей до моральних вчинків, то у четвертому тільки 10,5% батьків. На запитання “Чи сварите дитину, коли вона образила когось?” у першому класі “так” відповіли 20,0% батьків, у другому – 17,2% батьків, у третьому класі – 14,5%, а у четвертому тільки 10,8% батьків.

Ми з'ясували, що у першому класі 22,2% батьків контролюють моральну поведінку дитини, у другому класі контролюють 20,7%

батьків, у третьому ще менше – 17,2% , а у четвертому тільки 14,2% батьків. Щодо “ Чи спонукаєте здійснити моральний вибір?”, то батьки не знали яким чином це можна зробити. Лише 15,7% батьків у першому класі знали, як це можна зробити, і постійно спонукають свою дитину здійснювати моральний вибір, у другому показники зменшуються, 12,1% , у третьому ще менше – 8,5% , а у четвертому класі тільки 5,4% батьків. Пожвавлення викликало у батьків 1(35,0%)-2(27,1%) класах запитання “ Чи наполягаєте на своїй думці при виборі дитиною поведінки?”, у третьому відповіли 18,2% батьків, у четвертому класі 15,5% . Одержані дані ілюструє таблиця 2.

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних за моральною оцінкою поведінки дитини

Об'єкт оцінювання	Ознаки моральної оцінки	Кількість досліджуваних за класами, %			
		1 клас	2 клас	3 клас	4 клас
Діти	чи навчаєте дитину моральних знань	35,1	28,2	20,1	18,9
	чи заохочуєте до моральних вчинків	20,1	15,3	13,8	10,5
	чи сварите дитину, коли вона образила когось	20,0	17,2	14,5	10,8
	чи контролюєте моральну поведінку дитини	22,2	20,7	17,2	14,2
	чи спонукаєте здійснити моральний вибір	15,7	12,1	8,5	5,4
	чи наполягаєте на своїй думці при виборі дитиною поведінки	35,0	27,1	18,2	15,5

Моральна самооцінка дитини, її власне уявлення про свою особистість, здібності, можливості не враховуються. Але саме від цих моральних уявлень залежить впевненість школяра у своїх силах, усвідомлення результатів своєї діяльності. Батьки рідко ставлять дітей у ситуацію морального вибору, в яких вони мають можливість проявити своє Я, оцінити власну діяльність. Зазвичай батьки наполягають на своїй думці, як має дитина оцінити той чи інший вчинок. Не виробляється моральна звичка гуманної поведінки, їм важко себе оцінити. А коли формувати добру звичку, то виникає ефективна ідентифікація як спосіб прилучення до соціальної дійсності: для утворення моральних звичок важливий справжній приклад, який можна наслідувати, бо одними словами сформувати звичку дуже важко. У цьому плані М.Савчин [5] підкреслює позитивну роль моральних звичок як актуально неусвідомлених феноменів, які проявляються в тому, що вони:

а) закріплюють нагромаджений особистістю моральний досвід;

б) поведінка людини стає стійкішою й послідовнішою;
в) дозволяють миттєво відгукуватися на ситуацію, поведінка стає оперативнішою;

г) звільняють свідомість для розв'язання складніших моральних проблем та аналізу конфліктних ситуацій.

Через несформованість звички морально оцінювати свою поведінку пізніше діти свідомо не хочуть визнавати свої недоліки. Вони просто не в змозі їх побачити навіть під впливом сторонніх людей. Батькам не слід змушувати дитину привселюдно визнати свої проступки і помилки у вчинках, а допомогти їй самій переконатися в їх реальності. Адекватна моральна самооцінка молодшими школярами своїх вчинків сприяє налагодженню відносин і взаєморозумінню з оточуючими людьми, робить дітей більш відкритими до зовнішніх впливів.

Більшість батьків стверджували, що на першому місці має бути фізичне здоров'я, а моральність відходить не те, що на друге місце, а то – на останнє. Так, звичайно, дитина повинна бути здорова, але не тільки соматично, а й душевно.

Сім'я є фундаментом і для формування моральних переконань як умови становлення адекватної моральної самооцінки. Формування моральних переконань, як і свідомості особистості в цілому, є соціально-детермінованим процесом. Неодмінною умовою виникнення переконань у людини є усвідомлення нею змісту і об'єктивної необхідності моральних норм суспільства та їх добровільне і самостійне дотримання у конкретних життєвих ситуаціях. За цієї умови моральні норми перетворюються на внутрішні еталони і мотиви поведінки людини. Результатом такого перетворення і є виникнення в особистості моральних переконань. І тому дуже важливо, щоб процес розвитку моральних переконань завжди був керованим, бо діти, ніби лакмусовий папір, вбирають у себе все з навколишнього оточення, у тому числі і погане. Молодший школяр, що діятиме згідно з власними моральними переконаннями, самостійно, вільно буде робити моральний вибір і приймати відповідне рішення. При цьому він не лише передбачить реакцію інших людей на його вчинок, але й сам постійно буде контролювати себе, оцінювати свої дії і вчинки.

Отже, у плані формування адекватної моральної самооцінки молодшого школяра у сімейному вихованні батькам необхідно:

1) озброювати дітей моральними знаннями; 2) особистим батьківським прикладом спрямовувати прагнення дітей до об'єктивного розрізнення добра і зла, формувати моральні переконання; 3) спонукати до морального вибору і розвивати прогностичне вміння

у регулюванні поведінки; 4) уникати стереотипів та шаблонів, розвивати творчість і емпатію у моральних стосунках; 5) порівнювати моральну поведінку дитини тільки з моральною нормою, а не з моральною поведінкою інших дітей; 6) недопускати надмірний суворий контроль за дитиною; 7) відрізнити “добру” і “зручну” дитину; 8) уникати негативних оцінок результатів поведінки дитини; 9) формувати моральні звички до моральної поведінки і стимулювати до моральної поведінки та адекватного морального самооцінювання.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1968. – 338 с.
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С. 144-150.
3. Давыдов В.В. Психологическое развитие младших школьников. Эксперимент психологического исследования. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
4. Эриксон Е. Детство и общество/ Пер. с англ. – СПб.: Ленато АСТ, Фонд “Университетская книга”, 1996. – 592 с.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості /Під ред. Л.М.Проколієнко. – К.: Рад.шк., 1989. – 608 с.
6. Савчин М.В. Духовний потенціал людини. – Івано-Франківськ. вид-во “Плай” Прикарпатського ун-ту, 2001. – 203 с.
7. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 280 с.
8. Титаренко В.Я. Семья и формирование личности. – М.: Мысль, 1987. – 352 с.

In the article it is considered the influence of the family on becoming of moral self-esteem of a junior schoolchildren. Bases of moral personality of the child are founded exactly in the family, particularly its adequate moral self-esteem. Basic directions are offered in family education for forming of adequate moral self-esteem.

Key words: family, moral self-esteem, moral habits, moral action, moral behaviour.

Отримано: 30.02.2010

Акмеологічні аспекти професійно-педагогічної підготовки працівників ОВС

Розглянуто акмеологічні аспекти професійної підготовки працівників ОВС з урахуванням психолого-педагогічних чинників, що супроводжують правоохоронну діяльність. Визначено актуальність педагогічної підготовки працівників правоохоронних органів.

Ключові слова: професійна освіта, акмеологія, компетентність, професіоналізм, педагогічна підготовка.

Рассмотрены акмеологические аспекты профессиональной подготовки сотрудников ОВД с учетом психолого-педагогических факторов, которые сопровождают правоохранительную деятельность. Определена актуальность педагогической подготовки работников правоохранительных органов.

Ключевые слова: профессиональное образование, акмеология, компетентность, профессионализм, педагогическая подготовка.

Вступ. Становлення державності в незалежній Україні визначає принципово нові й важливі завдання для всього суспільства, в тому числі і для правоохоронної системи держави. Специфіка сучасної правоохоронної діяльності вимагає від працівників органів внутрішніх справ міцних юридичних знань, розвиненої правової та психологічної культури, сформованих умінь і навичок, морально-психологічної стійкості та фізичної загартованості. Від рівня підготовки фахівців правоохоронної сфери залежить добробут кожного члена суспільства і майбутнє держави в цілому.

Водночас аналіз результатів досліджень з теорії і методики професійної освіти (В.І. Барко, М.В. Костицький, С.Д. Максименко, В.С. Медведєв, В.М. Синьов, О.П. Хохліна, Ю.М. Швалб, Г.Х. Яворська, С.І. Яковенко та ін.) дає змогу стверджувати, що успіх діяльності працівника органів внутрішніх справ значною мірою залежить від рівня особистісної та соціально-професійної зрілості особистості фахівця. Феномен зрілості особистості працівника ОВС слід розглядати як особливий якісний стан розвитку його професіоналізму, що, в свою чергу, є інтегральною характеристикою професійної зрілості особистості як суб'єкта правоохоронної діяльності.

На сучасному етапі проблеми формування соціально-професійної зрілості в процесі професіогенезу суб'єкта діяльності вивчає така